

REACTIE OP DE BIJDRAGE VAN PHILIPPE COLLE

REACTIE OP DE BIJDRAGE VAN PHILIPPE COLLE

Beste Philippe,

Ik dank je oprecht voor je heldere bijdrage, die niet alleen uitstekend juridisch-technisch onderbouwd is, maar tevens peilt naar fundamentele vragen en daarbij toetst of onze regelgeving nog aan de maat is van de ontwikkelingen in wetenschappelijk en filosofisch denken.

Jij be vraagt de spanning die ontstaat wanneer de overheid aan een private ondernemer, een verzekeraar, de taak oplegt om, zonder specifieke vergoeding, in te staan voor het lenigen van een maatschappelijke betrachting. Je merkt terecht op dat de kost van dat laatste aldus wordt omgeslagen op een groep verzekerden die (voor andere dekkingen) premies betaalt. De redenering doortrekkend wordt die groep de facto belast om de schade te herstellen zonder dat de betrokkenen (gebeurlijk wie de schade lijdt of toebrengt) bijdrageplichtig zijn.

De solidariteitsidee zelf die aan de basis van zulke maatregel staat, kan dan wel perfect billijk zijn, maar jij stelt vragen bij de uitwerking van het solidariteitsmechanisme dat, wanneer degelijk doorgelicht, discriminatoir blijkt voor wie niet ten laste wil leven van zijn medemens, en zich daarom afdoende verzekert en daar zelf wel de kost voor draagt. Om het medeleven met de schadelijder te betuigen blijven immers steeds andere technieken mogelijk zoals hetzij de algemene maatregel van een belasting die haar naam noemt, of de privé-hulpverlenende weldadigheid (waarbij de schenker overigens het doel van zijn steun kiest).

In je onderzoek naar de reden voor deze evolutie, stel je in je bijdrage de fundamentele vraag of in onze maatschappij nog wel risico-aanvaarding bestaat. In wezen is dat de vraag naar de aanvaardbaarheid van het toeval, naar het duldbaar zijn van oncontroleerbaarheid.

Die vraag is van alle tijden. Zij doorzindert uitvoerig alle grondteksten, van de Upanishads tot de Bijbel. Zo ook rijst de vraag intens in het boek Samuël: indien er een concept 'god' bestaat, is dat concept dan niet de menselijke verwoording van 'het toeval', als meest essentieel kenmerk van het universum. Anders gesteld : is de 'god' van Israël (of bij extentie elke god) niet 'het toeval'. De bijbeltekst laat het antwoord in het ongewisse maar herinnert er wel herhaaldelijk aan dat de mens ten on-

rechte meent god te moeten inroepen, omdat god, als die al zou bestaan en zou omkijken naar de mens, maar één zaak verlangt, nl. dat de mens eens eindelijk op eigen benen staat zonder de abstractie 'god' als excuus in te roepen voor wat de mens zelf denkt of doet. De bijbel herinnert er met diepe wijsheid constant aan dat de mens zelf te beslissen heeft, en dat hij de enige is die verantwoordelijk is voor zijn daden, bewuste of onbewuste, gewilde of ongewilde, in de eerste plaats jegens zichzelf, jegens zijn soortgenoten en jegens het deel van het universum dat door zijn daden wordt geïmpacteerd.

Het kan niet prettig luiden hiermee te moeten leven, maar de bijbel is, met alle respect voor de opvoedende waarde van zijn boeiende teksten, een doodsbericht : om het met Woody Allen te zeggen : "god is dood, Nietzsche is dood, en ik voel me ook niet zo lekker". Reden ten over, want op eenieder zelf komt het aan voor verantwoording, verantwoordelijkheid, of van gene zijde gezien, aansprakelijkheid, en dat is niet steeds een opbeurende gedachte, hoewel ...

In jouw bijdrage bevraag je ook de basis voor het nemen van verantwoordelijkheid, m.a.w. de bestaanbaarheid zelf van de vrije wilsbeschikking, van vrijheid überhaupt.

Je citeert de ingevingen terzake van Spinoza en Nietzsche en haalt de recente bevindingen in die zin aan in de neurowetenschappen, waaruit blijkt dat de beslissingen "opborrelen" in het brein zonder dat wij daar bewust vat op hebben. Deze gang van zaken geldt duidelijk de snelle, "reactionele" beslissingen, maar de vraag rijst of de bevindingen van de neurowetenschappers door te trekken zijn op "rijp beraad" en "voorbedachten rade". Maar misschien wordt de neuro-observatie beïnvloed door de omschrijving van het studie-object en door de opstelling van de observator. Of ook, heel misschien, eerder dan ze te ontkrachten, bewijst juist deze laatste vaststelling van de fenomenologen de toepasbaarheid van de recente door jou geciteerde bevindingen op trage beslissingsvorming. Scientia vincere tenebras dus, maar traag en dikwijls ook "op den tast".

En als er dan nog enige vrije wilsbeschikking kan bestaan, mag deze dan voor het individu een reden zijn om zich te onttrekken aan wat door éénieder als "van algemeen belang" is verklaard ? Jouw aanhaling van Voltaire herinnert mij aan mijn lektuur van Aldous Huxley, wanneer ik als achttienjarige mijn "maturiteitsthesis" schreef over de vraag naar het bestaan van "vrije wil".

Je herinnert eraan dat Voltaire reageerde op Leibniz. Een eeuw voor Leibniz liet Shakespeare Miranda in "The Tempest", op het ogenblik dat zij na een schipbreuk het strand bereikt en mensen naar zich ziet toelopen, uitroepen :

" Oh, wonder!

How many goodly creatures are there here!

How beauteous mankind is! O brave new world,

That has such people in 't!"

Miranda weet nog niet dat het eiland slechts bevolkt is met zwakzinnigen.

Met dat citaat vangt Aldous Huxley's "Brave new world" aan, in het frans vertaald als "Le meilleur des mondes" (Voltaire achterna). Huxley's roman betreft de spanning tussen enerzijds het nastreven door de overheid van het algemeen belang door het aan iedereen verplicht opleggen van collectief geluk, en anderzijds het eerbiedigen van de individuele vrijheid, zelfs wanneer die de keuze inhoudt 'ongelukkig' te zijn. In Huxley's roman is deze laatstvermelde houding belichaamd door de figuur van "John the Savage".

Kunnen wij in onze maatschappij nog wel een "John the Savage" zijn, die überhaupt over een vrije wil zou beschikken, als hij er al naar zou mogen leven ?

Auguste Blanqui schreef op het einde van zijn leven in gevangenschap een opmerkelijk essai, dat zestig jaar later werd opgediept uit de krochten van de Bibliothèque Nationale te Parijs door de één der meest bevreedende denkers van de twintigste eeuw, Walter Benjamin. Dat essai, "L'Éternité par les astres" (1872), opent een curieus perspectief op de vraag naar het bestaan van de vrije wil in een materiële wereld die slechts kan doen besluiten tot determinisme. Blanqui herinnert eraan dat het gehele universum bestaat uit een beperkt aantal basisbestanddelen, waarvan de interactie de ontwikkeling bepaalt. Wijzelf, met inbegrip van onze verstandelijke vermogens, emoties, ja ook beslissingscapaciteit en zelfs onze beslissingen, resulteren in dat universum uit een bepaalde samenstelling, spruitend uit alle voorgaande evoluties die de materie waaruit we bestaan heeft gekend. Spinoza's en Nietzsche's ingevingen, die je aanhaalt, waren vrijwel van dezelfde orde. Blanqui voegt er een opwindend element aan toe: vermits het universum oneindig is, kan het niet anders dan dat ergens in dat universum, misschien of zelfs wellicht elders op de tijdslijn (of

noem het op een andere of parallele tijdslijn-we betreden aldus haast de String-theory of zelfs de M-theory) ons exacte evenbeeld voor het nemen van een beslissing staat die dan ... dezelfde zal zijn als die van ons, dan wel ... toch anders. Niets met de wil te maken misschien, alles te maken met het toeval misschien.

Maar in wezen hoop op het bestaan van een andere gang van zaken dan louter determinisme. Het is niet verwonderlijk dat Blanqui atheïst was. Hij had misschien gecharmeerd kunnen worden door een later levende filosoof als Ernst Bloch, voor wie, als er al een god bestaat, die enkel de abstracte notie van "hoop" kan zijn.

Je besluit je bijdrage met hoop, de hoop in een goddelijk surrogaat voor gebrek aan controle, te weten de "first party"-verzekering.

De verzekeringswereld zou aldus alle pitfalls in het leven kunnen garanderen en zich verhalen bij de uiteindelijke verantwoordelijke.

Misschien wordt het ultieme probleem voor de verzekeringswereld dan toch de held van die andere ziener naast Spinoza, de denker, naast Nietzsche, de dichter, namelijk van Aldous Huxley, de schrijver, en wel met name "John the Savage".

Hartelijk dank, Philippe, om ons met je bijdrage te laten nadenken en mijmeren over de complexiteit van onze wereld vandaag.